

ПЕРСПЕКТИВИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ МЕРЕЖЕВОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УКРАЇНІ

© 2016 КЕРЕЯ О. С.

УДК 330.34.01:[001.102+004]

Керея О. С. Перспективи легалізації мережевої зайнятості в Україні

Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідження нових можливостей та викликів у сфері реалізації трудового потенціалу людини, що несе четверта промислова революція. Розглянуто гносеологічну та онтологічну природу трансформації характеру праці, що спричинена зростанням значення інформаційно-знанневих ресурсів та мережевого принципу організації. Проаналізовано зміни характеру зайнятості під впливом інформаційних технологій. У зв'язку з цим вирішуються такі завдання: дослідження сутності та процесу формування мережевої зайнятості як результату функціонування інформаційно-мережевої економіки, аналіз перспектив і проблем розвитку мережевої зайнятості в Україні та шляхи їх вирішення. Проаналізовано норми податкового законодавства України та виявлено адміністративні бар'єри на шляху реалізації мережевої зайнятості у сфері експорту послуг, розраховано втрати місцевих бюджетів, що пов'язані з ними. Запропоновано заходи, що необхідні для інституціонального оформлення мережевої зайнятості в Україні.

Ключові слова: інформація, мережа, фріланс, мережева зайнятість, інформаційно-мережева економіка.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 11.

Керея Олександра Сергіївна – аспірантка, старший викладач кафедри економічної теорії та економічних методів управління, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: atoporkova92@gmail.com

УДК 330.34.01:[001.102+004]

UDC 330.34.01:[001.102+004]

Керея А. С. Перспективы легализации сетевой занятости в Украине

Актуальность статьи обусловлена необходимостью исследования новых возможностей и вызовов в сфере реализации трудового потенциала человека, которые несет четвертая промышленная революция. Рассмотрены гносеологическая и онтологическая природа трансформации характера труда, вызванная ростом значения информационно-знанневых ресурсов и сетевого принципа организации. Проанализованы изменения характера занятости под влиянием информационных технологий. В связи с этим решаются следующие задачи: исследование сущности и процесса формирования сетевой занятости как результата функционирования информационно-сетевой экономики, анализ перспектив и проблем развития сетевой занятости в Украине и пути их решения. Проанализированы нормы налогового законодательства Украины, выявлены административные барьеры на пути реализации сетевой занятости в сфере экспорта услуг, рассчитаны потери местных бюджетов, связанные с данными барьерами. Предложены меры, необходимые для институционального оформления сетевой занятости в Украине.

Ключевые слова: информация, сеть, фриланс, сетевая занятость, информационно-сетевая экономика.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Библ.:** 11.

Керея Александра Сергеевна – аспирантка, старший преподаватель кафедры экономической теории и экономических методов управления, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: atoporkova92@gmail.com

Kereia O. S. Prospects for Legalizing Online Jobs in Ukraine

Topicality of the article stems from the need to explore new opportunities and challenges in the field of human labor potential, which are emerging due to the fourth industrial revolution. Both the gnoseological and the ontological nature of transformation of way of working, caused by the growing importance of informational-knowledge resources and the network principle of organization, have been considered. Changes in the nature of employment under the influence of information technologies have been analyzed. In this regard, the following tasks are being accomplished: studying the essence together with process of developing the online jobs as a result of function of information- and network-based economy, analyzing prospects and problems of development of online jobs in Ukraine as well as ways to their solution. Provisions of the tax legislation of Ukraine have been analyzed, administrative barriers hindering implementation of online jobs in the sphere of exports of services have been identified, losses of local budgets because of these barriers have been calculated. Some measures that can be necessary to institutionalize online jobs in Ukraine have been proposed.

Keywords: information, network, freelance, online jobs, information- and network-based economy.

Fig.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 11.

Kereia Olexandra S. – Postgraduate Student, Senior Lecturer of the Department of Economic Theory and Economic Methods of Management, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: atoporkova92@gmail.com

З кінця ХХ століття в науковій літературі простежується деталізація та конкретизація постіндустріальної проблематики, досліджуються питання зростання ролі інформації в економіці та зміни принципу організації економічних і соціальних форм та інститутів. Зростання складності господарської структури, швидкість, глибина та системний характер змін свідчать про перехід від третьої до четвертої промислової революції, яка характеризується «стиранням меж між фізичною, цифровою та біологічною сферами» [10]. Розвиток по експоненті, заснований на створенні все більш потужних технологій, парадигмальні зміни в суспільстві та економіці, трансформація всіх систем – від приватних компаній до держав – є результатом дії провідних факторів, які

принесла нова промислова революція: хмарні технології, мобільний інтернет, інтернет речей, досягнення у сфері обчислювальних потужностей, краудсорсінг, економіка розподілу (*sharing economy*).

Прогнозується, що у 2018–2020 рр. основними чинниками, що впливатимуть на розвиток галузей та бізнес-моделей, стануть використання штучного інтелекту та машинного навчання, автономного транспорту та робототехніки, біотехнологій та геноміки. Бурхливий розвиток цих галузей спричинив зростання значення нематеріальних активів, інформаційно-знанневих ресурсів та інтелектуального капіталу.

Ієрархічний принцип за таких умов уже не відповідає вимогам побудови динамічної суспільної структури,

тому актуалізується «мережева логіка», яка «моделює сучасні системи та сукупність відносин, що базуються на інформаційних технологіях... Мережа є найбільш гнучкою зі структурно впорядкованих, динамічних та принципово відкритих до різнонаправлених трансформацій множин» [7, с. 15]. Питання розвитку мережевих структур та інформації не можуть бути цілісно обґрунтовані в межах тільки однієї з теорій постіндустріального суспільства, тому, на нашу думку, доцільно досліджувати в єдності теорію інформаційно-мережевої економіки.

Однією з фундаментальних змін інформаційно-мережевої економіки є трансформація характеру праці. З ґносеологічного боку в процесі розвитку праці змінюється як її внутрішній зміст – творча складова стає домінуючою над фізичною, так і зовнішнє вираження – з втратою еквівалентності між фізичними зусиллями та заробітною платою відбувається перехід від розуміння робочої сили як товару (товарообмін) до праці-послуги (працеобмін) та в перспективі до діяльних послуг й прагнення до самовираження, самовдосконалення заради діяльності (обмін діяльними послугами), що є свідченням про рух до загальної праці [8, с. 161]. Звертаючи увагу на онтологічну природу розвитку інформаційно-мережевої економіки та зміни у підходах до праці, слід відмітити й пов'язані з цим перетворення у відносинах зайнятості та, відповідно, на ринку праці.

Дослідженню трансформації зайнятості в інформаційному суспільстві приділяється увага в роботах Дж. Гелбрейта, Д. Белла, Т. Стоун'єра; мережева форма організації зайнятості аналізується в працях М. Кастельса; нові типи дистанційної роботи досліджував Дж. Найлсом; формування інформаційної робочої сили розглядаються С. Дятловим [3]. Серед вітчизняних вчених, праці яких присвячені питання формування інформаційно-мережевої економіки, слід виділити А. А. Гриценка [1], А. О. Маслова, Л. Г. Мельника, А. А. Чухно.

Метою статті є аналіз змін характеру зайнятості під впливом інформаційних технологій. Згідно з поставленою метою завданнями є: дослідження сутності та процесу формування мережевої зайнятості як результату функціонування інформаційно-мережевої економіки, аналіз проблем розвитку мережевої зайнятості у сфері експорту послуг в Україні та шляхи їх вирішення.

Виділення інформації як ресурсу соціально-економічного розвитку сприяло зародженню різних концепцій соціальної структури постіндустріального суспільства. У роботі Д. Белла «Майбутнє постіндустріальне суспільство» потенціал розвитку цього суспільства визначається масштабами використання інформації та знань, формується клас інтелектуальних робітників – «білі комірці». Джерелом продуктивності та зростання є знання, що розповсюджується в усі галузі економічної діяльності через обробку інформації. На думку О. Тоффлера, новий тип робітників відрізняє винахідливість, наявність спеціальності та професійні знання. Т. Стоун'єр зазначає, що в постіндустріальній економіці домінуючою формою сучасної праці стає нова професійна категорія – інформаційні робітники. Згідно з М. Кастельсом, з розвитком глобальної інформаційно-

нальної економіки відбувся перехід до горизонтально-мережевого типу управління: виникли «мережеві підприємства» та «мережеві робітники», які вступають в систему багатонаправлених форм співробітництва за мережевим принципом з можливістю дистанційної роботи.

Інформаційні технології створили умови для існування дистанційної роботи. Первісно, для позначення цього явища вживався термін «телеком'ютинг» (Дж. Найлс), наприкінці 1980-х років Європейською комісією введено категорію «телеробота». Усі наведені вище терміни описують різні аспекти інформаційної робочої сили, що передбачає побудову відносин співробітника з компанією за мережевим принципом, наявність навичок і кваліфікації в ІКТ [3, с. 296].

На сучасному етапі інформаційна робоча сила з дистанційною формою роботи реалізується як фріланс (від англ. *freelance*) – мережева форма зайнятості, що передбачає відсутність єдиного роботодавця, можливість надходження замовлень від різних клієнтів, при цьому діяльність реалізується у віртуальному просторі (повністю або окремі операції – пошук замовлення, процес постачання, реалізації продукту праці). Фріланс як мережева форма не суперечить традиційному визначенню зайнятості як діяльності людей, що направлена на задоволення особистих і суспільних потреб в єдності з суспільно-економічними відносинами щодо залучення громадян в цю діяльність [4, с. 105].

Інституціональне оформлення мережевої зайнятості набуває через біржі он-лайн роботи, що підтверджується інформацією з щорічного звіту Всесвітнього економічного форуму [10]. Четверта промислова революція змінює особливості організації роботи: усе більш розповсюджено стає використання гнучкого графіка та залучення он-лайн платформ для дистанційної співпраці з незалежними професіоналами.

Щорічно збільшується кількість працівників, які обирають фріланс як форму зайнятості. У 2014 р. на найбільших біржах он-лайн роботи Elance та oDesk було зареєстровано 13,5 млн аккаунтів (з них 9,7 млн фрілансерів та 3,8 млн компаній) та отримано доходу з 2009 по 2014 рр. 3,2 млрд дол. США (накопичувальним підсумком за вказаний період) [11].

За кількістю отриманих зареєстрованих доходів на біржах Elance та Odesk фрілансерами за 2014 р. найбільшим попитом користуються спеціалісти, діяльність яких пов'язана з інформаційними технологіями (50%) (рис. 1).

Україна посідає перше місце за кількістю та темпами зростання ІТ-фахівців в Європі; очікується, що до 2020 р. кількість фахівців зросте вдвічі та складатиме понад 200 000 осіб. За темпами зростання рівня отриманого доходу через біржі он-лайн роботи Україна займає місце в TOP-10 країн світу, знаходячись в групі країн з темпами зростання від 10% до 25% разом з Канадою, Індією та Пакистаном. Найчастіше українських ІТ-фрілансерів наймають роботодавці із США, Великобританії, Австралії, Канади та Німеччини [11].

У 2014 р. на біржі фрілансу Elance було зареєстровано понад 95 000 користувачів з України, з яких 52 000 – технічні фахівці. У середньому, вітчизняні технологічні

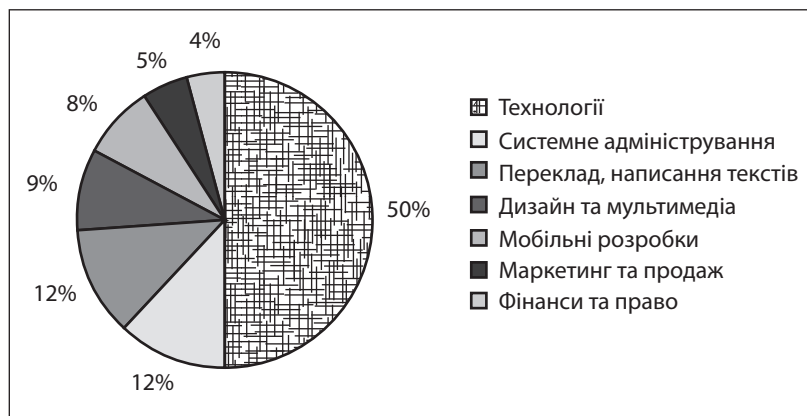


Рис. 1. Структура галузей мережевої зайнятості

Джерело: складено автором за даними [11].

фрілансери заробляли \$ 21 на годину. У цьому ж році загальний дохід українських ІТ-фрілансерів склав 60 млн дол. За перший квартал 2015 р. кількість зареєстрованих українських фахівців на платформі Upwork (поєднані біржі Elance та oDesk) склало майже 123 000 індивідуальних фахівців та більше 5000 компаній. За оцінками опитаних експертів, загальний обсяг доходу, які отримують українці за допомогою он-лайн бірж, складає 350–500 млн дол. на рік [5]. При цьому 85% загальної вартості експорту послуг України, що реалізуються через біржі он-лайн роботи, припадає на ІТ-сектор.

Щодо офіційної статистики, то простежується позитивна тенденція зростання обсягу експорту послуг у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг. Найбільші темпи зростання демонструє експорт комп'ютерних послуг – збільшення у 2,43 разу у 2014 р., порівняно з базовим 2010 р. (без впливу девальвації національної валюти). Загалом, частка послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг у ВВП збільшилася з 0,49 % у 2010 р. до 1,26% у 2014 р. (табл. 1, рис. 2).

Не зважаючи на світову тенденцію активного розвитку мережевої зайнятості та попит на висококваліфікованих і конкурентоспроможних українських фахівців, в Україні існують перепони для реалізації інтелектуального капіталу та отримання доходів з боку суперечності українського законодавства та його невідповідності міжнародним нормам. Це є наслідком того, що законодавча база, укладена на початку періоду роз-

гортання ринкової індустріальної економіки, наразі не відповідає потребам економіки.

Основними проблемами для розвитку мережевої зайнятості в Україні є:

1. Наявність адміністративних бар'єрів під час проходження валютного контролю. Доходи, отримані від замовників, що знаходяться за кордоном, підлягають оподаткуванню в Україні. Стандартна процедура валютного контролю передбачає надання банку пакета документів, який включає договір українською мовою з підписом та печаткою двох сторін, акт виконаних робіт та рахунок. Можливість їх отримання від замовника відсутня, оскільки ці документи не використовуються в міжнародній практиці. Тому легально здійснювати діяльність у рамках чинного законодавства неможливо. З опублікуванням Листа НБУ № 22-01012/46746 від 07.07.2015 р. [6, с. 2], в якому було надано пояснення вимог валютного контролю до операцій з експорту послуг через мережу Інтернет, ситуація покращилася, але цієї рекомендації дотримуються невелика кількість банків. Цим листом дозволено використання публічної оферти як альтернативи договору та інвойсу, а також скасовано обов'язковість надання двомовного договору про надання послуг фрілансерами, програмістами, копірайтерами і т. ін. Але змін у податковому законодавстві та стандартах бухгалтерського обліку не відбулося, тому такі первинні документи, як договір, акт виконаних робіт, рахунок, що свідчать про джерела походження доходу, є обов'язковими.

Таблиця 1

Структура експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг, млн грн

Найменування послуги згідно з КЗЕП	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, усього	5336	6878	8986	11995	20056
Телекомунікаційні послуги	2535	2710	2635	2798	4433
Комп'ютерні послуги	2027	3054	5220	7564	13191
Інформаційні послуги	775	1113	1131	1633	2432

Джерело: складено автором за даними [2].

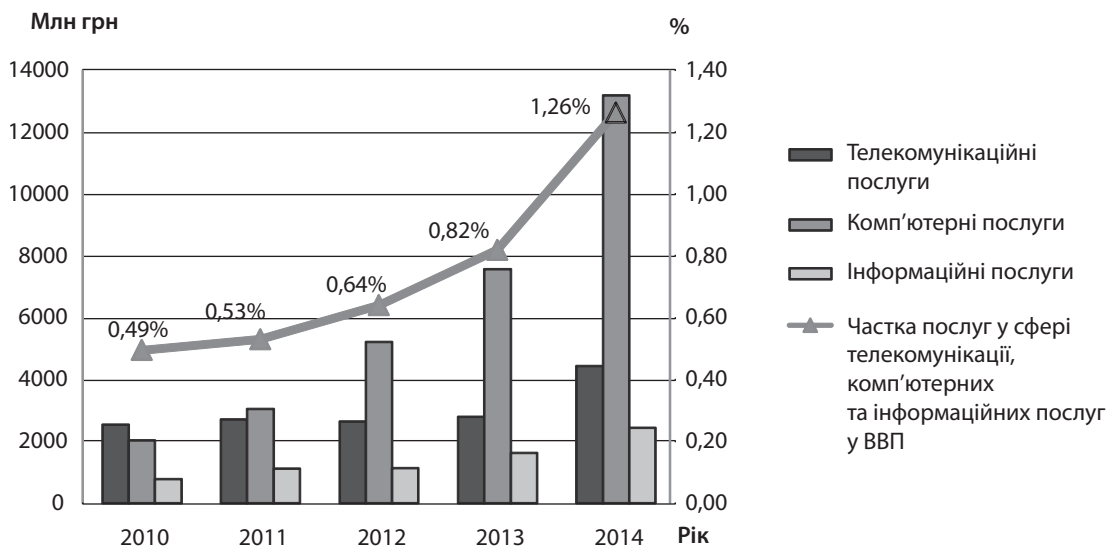


Рис. 2. Динаміка структури експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг

Джерело: складено автором за даними [2].

Після публікації листа НБУ ініціативною групою були проведені переговори з найбільшими комерційними банками та направлено запит на надання інформації державним податковим органам, Міністерству економічного розвитку і торгівлі, Міністерству фінансів і Національному банку України для того, щоб розробити єдиний шаблон інвойсу, який був би прийнятний для всіх регулюючих органів.

Оскільки рекомендаційний Лист НБУ не є обов'язковим для виконання, підготовлено законопроект № 4496 про «Усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг», який 12 липня 2016 р. пройшов перше читання та очікує друге [9].

2. Відсутність в Україні міжнародних систем інтернет-платежів. Наразі не вирішена проблема легального введення виручки в іноземній валюті на територію України.

Найбільш поширеними є такі способи отримання виручки:

1. СВІФТ-платіж. Є дуже затратним через високу комісію виведення грошей.

2. Платіжний сервіс PayPal. В Україні цей сервіс розглядається як рахунок в іноземному банку, для відкриття якого необхідна ліцензія НБУ.

3. Платіжна система PayPal. Використання повного функціоналу електронної платіжної системи PayPal, яка розповсюджена майже в 190 країнах світу, є неможливим в Україні, оскільки на сьогодні PayPal не узгоджувала умови, порядок діяльності та не внесена до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури.

Перевагами використання PayPal для фрілансерів в Україні є:

- ✦ відсутність комісій, що дає можливість виконувати невеликі замовлення та підвищує конкурентоспроможність послуг та товарів, оскільки в оцінку вартості не буде включатися сума винагородження посередників;

- ✦ підвищення довіри іноземних замовників та спрощення процедури переводу грошей;
- ✦ підвищення конверсії e-commerce, оскільки PayPal містить гарантію надання послуги для замовника та отримання оплати для виконавця;
- ✦ можливість поширення діяльності на стоках та біржах, які використовують PayPal – вихід на світовий ринок.

3. Вимога обов'язкового продажу валютної виручки. Постанова НБУ від 3 червня 2015 р. № 354 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринку України» закріплює норму обов'язкового продажу 75% надходжень в іноземній валюті на міжбанківському валютному ринку України. Постановою НБУ № 342 від 07.06.2016 р. ця норма знижена до 65% обов'язкового продажу. НБУ має сенс, продовжуючи її дію, оскільки норма є ефективним інструментом управління курсом валют, проте вона стимулює підтримку діяльності «чорного» валютного ринку.

Отже, зважаючи на існування регуляторних бар'єрів, мережева зайнятість в Україні є обмеженою: відсутність можливості легального впровадження діяльності примушує більшість фрілансерів, що постачають послуги та товари закордон, збільшувати тіньовий сектор економіки, тому доцільно підрахувати втрати місцевих бюджетів (табл. 2).

Найбільш поширеною серед суб'єктів малого та середнього бізнесу, що надають послуги або впроваджують маломатеріаломістке виробництво товарів, є спрощена система оподаткування, яка включає сплату єдиного податку – 5% від отриманого доходу – та єдиного соціального внеску в процентному відношенні до мінімальної заробітної плати.

Оскільки у 2014 р. кількість фрілансерів склала 95 000 осіб, зважаючи на те, що мінімальна заробітна плата становила 1218 грн, а ставка єдиного соціального внеску – 34,7%, то втрати Пенсійного фонду склали 40,15 млн грн.

Розрахунок втрат місцевого бюджету та бюджету Пенсійного фонду у 2014 і 2015 рр.

Показник	2014 р.	2015 р.
Мінімальна заробітна плата, грн	1218	1370
Середньозважений курс на міжбанківському ринку	11,97	21,92
Кількість фрілансерів	95000	123000
Ставка Єдиного соціального внеску, %	34,70%	22%
Дохід за рік, дол. США	60 000 000	350 000 000
Ставка Єдиного податку, %	5%	4%
Втрати місцевого бюджету від несплати єдиного податку, млн грн	35,91	306,88
Втрати Пенсійного фонду від несплати єдиного соціального внеску, млн грн	40,15	37,07

Джерело: складено автором за даними [5].

Згідно зі статтею 10 Податкового кодексу України єдиний податок належить до місцевих податків, тому втрати місцевих бюджетів склали в тому ж році 35,91 млн грн за умови ставки єдиного податку 5%. Аналогічний розрахунок для 2015 р. (див. табл. 2). У 2015 р. втрати від несплати єдиного податку склали 4,56% обсягу бюджету міста Харків.

ВИСНОВКИ

Четверта промислова революція принесла не тільки надію та можливості вирішення проблем глобальної безпеки, зміни клімату та виходу з гуманітарної кризи, а й виклики: зміна основ функціонування бізнесу, розвиток нових галузей вже має значний вплив на світовий ринок праці.

Трансформація зайнятості у зв'язку з переходом до інформаційно-мережевої економіки спричинила формування класу інформаційних робітників, зайнятих у сфері послуг, відбувається перерозподіл робочої сили між галузями. За даними Всесвітнього економічного форуму, ці тенденції можуть призвести до втрати понад 5,1 млн робочих місць за період 2015–2020 рр. за рахунок часткової заміни людської праці на автоматизовану та появи 2 млн робочих місць у сфері комп'ютерних і математичних наук.

В Україні частка зайнятих у галузях, пов'язаних з розробкою інформаційних технологій та телекомунікаціями, склали 1,7%, у галузі наукової та технічної діяльності – 2,5% від загальної кількості зайнятих (частка зайнятих у сільському господарстві та промисловості склали 33,1%).

Мережева зайнятість є реальністю XXI століття, з кожним роком кількість осіб, що обирають фріланс як основну або додаткову форму зайнятості, збільшується як в Україні, так і у світі. Однак в Україні є ряд проблем для розвитку мережевої зайнятості, які виражаються в незавершеності її інституціонального оформлення. Для збільшення валютної виручки та інвестицій в Україну, стабілізації національної валюти та створення умов для розвитку мережевої зайнятості пропонується:

- ✦ внесення змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», а саме – надати можливість укла-

дення зовнішньоекономічного договору в електронному виді з цифровим підписом;

- ✦ внесення змін до Податкового кодексу України та Закону України «Про бухгалтерський облік» – надати статус інвойсу та публічної оферти первинних документів, що підтверджують діяльність та легальність доходів;
- ✦ створення умов для розповсюдження міжнародних платіжних систем і недопущення їх монополізму на території України. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Иерархия и сети в институциональной архитектонике экономических систем : монография / [Артёмов Т. И., Гриценко А. А., Кричевская Т. А. и др.]; под ред. чл.-корр. НАН Украины А. А. Гриценко ; НАН Украины, Ин-т экон. и прогнозирова. – К., 2013. – 567 с.
2. Динаміка експорту-імпорту послуг. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Дятлов С. А. Информационно-сетевая экономика: структура, динамика, регулирование : монография / С. А. Дятлов, В. П. Марьяненко, Т. А. Селищева. – СПб. : Астерион, 2008. – 416 с.
4. Ким М. Н. Экономика труда и социально-трудовые отношения : учебное пособие / Ким М. Н. – Х. : Точка, 2015. – 308 с.
5. Когда государство позволит айтишникам выйти из тени [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://internetua.com/kogda-gosudarstvo-pozvolit-aitishnikam-viiti-iz-teni>
6. Лист НБУ № 22-01012/46746 від 07.07.2015 р. «Про здійснення контролю за операціями резидентів, які передбачають експорт послуг нерезидентам через мережу Інтернет» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208488>
7. Павленко Ю. В. Иерархические и сетевые структуры в общественно-экономической истории человечества / Ю. В. Павленко // Экономическая теория. – 2007. – № 1. – С. 13–35.
8. Пісоцька Є. І. Від сумісно розділеної праці до всезагальної / Є. І. Пісоцька // Бізнес Інформ. – 2012. – № 3. – С. 158–163.
9. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо усунення адміністративних бар'єрів для експорту послуг)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4496&skl=9
10. The Future of Jobs Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution [Електронний ре-

сурс] . – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_FOJ_Executive_Summary_Jobs.pdf

11. The Global Online Work Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elance-odesk.com/online-work-report-global>

Науковий керівник – Гриценко А. А., член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

REFERENCES

“Dynamika eksportu-importu posluh” [Dynamics of export-import of services]. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Dyatlov, S. A., Maryanenko, V. P., and Selishcheva, T. A. *Informatsionno-setevaya ekonomika: struktura, dinamika, regulirovaniye* [Information network economy: structure, dynamics, regulation]. St. Petersburg: Asterion, 2008.

Gritsenko, A. A. et al. *Ierarkhiya i seti v institutsionalnoy arkhitektonike ekonomicheskikh sistem* [Hierarchy and networks in the institutional architecture of economic systems]. Kyiv, 2013.

Kim, M. N. *Ekonomika truda i sotsialno-trudovyye otnosheniya* [Labor Economics and labor relations]. Kharkiv: Tochka, 2015.

“Kogda gosudarstvo pozvolit aytishnikam vyyti iz teni” [When the government will allow it to emerge from the shadows]. <http://internetua.com/kogda-gosudarstvo-pozvolit-aitishnikam-viiti-iz-teni>

[Legal Act of Ukraine] (2015). <http://www.bank.gov.ua/doc-catalog/document?id=19208488>

Pavlenko, Yu. V. “Ierarkhicheskiye i setevyye struktury v obshchestvenno-ekonomicheskoy istorii chelovechestva” [Hierarchical and network structures in socio-economic history of mankind]. *Ekonomichna teoriia*, no. 1 (2007): 13-35.

Pisotska, Ye. I. “Vid sumisno rozdilenoj pratsi do vsezahalnoj” [From jointly divided labor to universal labor]. *Biznes Inform*, no. 3 (2012): 158-163.

“Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy (shchodo usunennia administratyvnykh barieriv dlia eksportu posluh)” [The draft Law on amendments to certain legislative acts of Ukraine (concerning elimination of administrative barriers to exports of services)]. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4496&skl=9

“The Future of Jobs Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution”. http://www3.weforum.org/docs/WEF_FOJ_Executive_Summary_Jobs.pdf

“The Global Online Work Report”. <http://elance-odesk.com/online-work-report-global>